

УДК 330.3 : 347.77

JEL: E22; O33; O40

ORCID ID 0000-0002-9085-6659

ORCID ID 0000-0002-0201-9827

DOI <https://doi.org/10.17721/tppe.2026.52.10>

Вірченко В.В., професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
virchenko_v@knu.ua

Вірченко В.В., доцент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
vira.virchenko@knu.ua

ПЕРЕДУМОВИ ТА ВПЛИВ ПАТЕНТНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Стаття присвячена дослідженню концептуальних засад, передумов та впливу патентної активності підприємств на економіку України під час війни. Проаналізовано зміст та основні передумови патентної активності підприємств, зокрема набуття нових нематеріальних активів за рахунок отримання патентів на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, підтримка інтелектуальної безпеки, виробництво інноваційної продукції, формування нових конкурентних переваг на ринку, екстрагування доданої вартості з ринку шляхом реалізації інноваційної продукції. Доведено, що патентування винаходів, промислових зразків та корисних моделей надає підприємствам виключні права на нові технічні рішення, впровадження яких у господарську діяльність забезпечує можливість технологічного оновлення виробництва, а також отримання економічного прибутку шляхом створення і реалізації інноваційної продукції з новими споживчими характеристиками, яка здатна задовольняти нові потреби споживачів, що надає компаніям переваги над конкурентами на сучасних глобалізованих товарних ринках. Досліджено поточний стан і динаміку патентної діяльності підприємств в Україні в довоєнний період та під час повномасштабної війни. Виявлено, що повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до різкого зниження патентної активності, зокрема кількість реєстрацій винаходів і корисних моделей знизилася на 52,4% з 3423 до 1628 впродовж 2022 р. Подальша динаміка 2023-2024 рр. свідчить про поступове відновлення, і повернення до рівня 2021, адже у 2023 р. кількість реєстрацій і виданих патентів на винаходи і корисні моделі зросла на 35,2%, а у 2024 р. - на 7,8%. Незважаючи на це, досягти довоєнних обсягів патентної активності так і не вдалося. Ідентифіковано основні бар'єри для зростання патентної активності підприємств в умовах війни, зокрема макроекономічна нестабільність, що змушує бізнес переходити до «обережних» інвестиційних стратегій», зосереджуючись на виживанні; погіршення інвестиційного

клімату, що ускладнює залучення зовнішніх інвестицій у проєкти комерціалізації об'єктів патентного права; об'єктивна відсутність можливостей широкої державної підтримки інноваційних підприємств в Україні в умовах дефіциту бюджету; відсутність розвинутого ринку цінних паперів, що дуже ускладнює залучення коштів для фінансування заходів з патентної активності. Доведено, що навіть в умовах наявних викликів, активна комерціалізація об'єктів патентного права здатна забезпечити Україні умови для створення нових робочих місць, повноцінної реалізації інноваційного потенціалу, технічного оновлення виробництва, налагодження випуску сучасної продукції з новим якісними характеристиками, які здатні забезпечувати конкурентну позицію вітчизняних компаній на глобальних товарних ринках.

Ключові слова: патентна активність, інтелектуальна власність, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комерціалізація, конкурентоспроможність, війна.

Постановка проблеми. Війна в Україні вплинула на всі сфери соціально-економічного життя. Невизначеність та макроекономічна нестабільність стали звичними супутниками господарської діяльності і невід'ємним фактором зовнішнього середовища. При цьому, як свідчить міжнародний досвід, навіть в умовах високої волатильності ринку та невизначеності комерціалізація інтелектуальної власності дозволяє підприємствам нарощувати власний фінансово-господарський потенціал, а також здобувати стратегічні конкурентні переваги над іншими учасниками ринку, виробляючи інноваційну продукцію з новими якісними характеристиками, що задовольняють нові потреби споживачів.

Безпекові та економічні виклики, пов'язані з війною, стимулюють розвиток інтелектуального капіталу, як джерела науково-технічного прогресу, який дає можливість державі боротися з ворогом, а нашій економіці – відновлюватися попри складні обставини. Об'єкти промислової власності, які поділяються на об'єкти патентного права та засоби індивідуалізації навіть під час війни продовжують відігравати важливу роль в структурі нематеріальних активів підприємств. До об'єктів патентного права належать винаходи, корисні моделі та промислові зразки [1]. Важливо відзначити, що повноцінна реалізація майнових прав на ці об'єкти відбувається лише в господарській діяльності - промисловому виробництві та торгівлі.

Як свідчить досвід економічно розвинутих країн, об'єкти патентного права можуть стати стратегічним активом як для підприємства, так і для держави загалом. Крім того, патентна активність є важливим фактором конкурентоспроможності підприємств, позитивно впливає на показники рентабельності та дає можливість виробникам суттєво збільшувати свої прибутки. Відповідно, втілені в винаходах та корисних моделях нові знання та технології можуть стати фактором прискореної відбудови економіки України.

Для України питання підтримки на належному рівні патентної активності підприємств в умовах воєнного стану набуває особливої ваги, адже він здатності оперативно реєструвати, комерціалізувати і впроваджувати інноваційні технології у виробництво залежить швидкість відновлення вітчизняної економіки. Таким чином, комплексний аналіз сутності, передумов та викликів для розвитку патентної активності підприємств в умовах війни становить актуальну проблему не лише вітчизняної науки, а і господарської практики.

Аналіз останніх публікацій. Сутність, етапи та функції комерціалізації інтелектуальної власності в сучасній економіці ставали об'єктом досліджень як

вітчизняних, так й іноземних науковців. Належне місце в розробці даної наукової тематики займають праці Базилевича В., Орлюк О., Махової Г., Беккера М., Ейгенфельда Р., Керпса Т., Зарської В., Масарової Дж. та ін. Зокрема, Базилевич В. привертає увагу до переваг франчайзингового механізму комерціалізації інтелектуальної власності як однієї з ключових передумов патентної активності компаній [1]. Орлюк О. відносить патентну активність разом з комерціалізацією інтелектуальної власності до сучасних проактивних інструментів управління бізнесом [2]. Махова Г. у своїх дослідженнях детально аналізує галузеву та регіональну специфіку патентної активності українських підприємств у контекст їх інноваційної діяльності [3]. Німецькі та шведські дослідники Беккер М., Ейгенфельд Р. та Керпс Т. за результатами регресійного аналізу даних вибірки з 312 біотехнологічних компаній обґрунтували позитивний вплив патентної активності та комерціалізації нових інтелектуальних продуктів на зростання економічних показників діяльності компаній [4]. Водночас, Зарська В. та Масарова Дж. детально проаналізували детермінанти патентної активності компаній ЄС та її вплив на конкурентоспроможність країн ЄС [5].

Невирішені частини проблеми. Віддаючи належне результатам наукового пошуку вітчизняних та іноземних дослідників у даній сфері, потрібно відзначити, що в економічній науковій літературі відсутні праці, спеціально присвячені дослідженню змісту та передумов патентної активності компаній під час війни, трансмісійного механізму впливу патентної активності на конкурентоспроможність компаній, а також перспектив її розвитку у контексті повоєнного відновлення економіки України.

Метою статті є комплексний аналіз змісту, передумов та бар'єрів для розвитку патентної активності підприємств під час війни, а також обґрунтування на цій основі ключових для України перспектив інтенсифікації патентної активності в контексті відновлення національної економіки. Завдання дослідження підпорядковані досягненню поставленої мети і спрямовані на: з'ясування змісту та передумов патентної активності підприємств в сучасній економіці, аналіз поточного стану та динаміки патентування винаходів та корисних моделей в Україні, дослідження економічного внеску патентно-інтенсивних галузей у економіку України під час війни, ідентифікація бар'єрів та визначення перспектив розвитку патентної активності в контексті відновлення економіки України.

Результати дослідження.

Винахід та корисна модель є результатами діяльності людини у галузі техніки, характеризуються новизною та промисловою придатністю й існують у формі пристрою, речовини та іншого продукту або процесу (послідовності виконання операцій із матеріальним об'єктом за допомогою засобів виробництва). Винахід має винахідницький рівень, тобто є неочевидним для фахівця у відповідній галузі діяльності. У той час як корисна модель є удосконаленим варіантом винаходу і безпосередньо впливає із існуючого рівня техніки. Корисна модель може стосуватися лише пристрою, а винахід - будь-якого виду продукту.

Захист об'єктів інтелектуальної власності здійснюється через правоохоронні документи: патенти та ліцензії. Патенту належить виняткове право у підтвердженні авторських прав на об'єкти патентного права: винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Патент – юридичний та офіційний документ, який підтверджує авторство винахідника на винаходи, промислові зразки та корисні моделі. Патент як правоохоронний

документ дає виняткове право на володіння, користування та розпорядження об'єктом інтелектуальної власності.

Відповідно володіння патентом дає виняткове право на комерціалізацію результатів господарської діяльності в умовах конкурентного середовища. Патент, як правоохоронний документ, засвідчував право винахідника на першість у створенні нового продукту, процесу, послуги і відповідно заперечувало право третьої сторони на використання у господарській діяльності без дозволу власника винаходу. Виникнення патентних відносин було пов'язано з формуванням ринкових відносин в XV столітті, з часом перетворився у вагомий механізм регулювання комерційних відносин інтелектуальної власності [6]. Якщо протягом століть у патентних відносинах діяв принцип, хто перший винайшов – тому і належать права, то у XXI ст. – даний принцип був змінений на – хто перший подав заявку, тому відповідно належать права комерційної вигоди.

Видача патенту, як правоохоронного документу, передбачає, що результат інтелектуальної роботи відповідає наступним критеріям: новизні, винахідницькому рівню та промисловій придатності. У свою чергу новизна означає, що результат інтелектуальної роботи є новим, раніше був відомим, ніде представленим та застосованим у світі. Винахідницький рівень означає інтелектуальний внесок автора у розробку: технічний, творчий, авторський підхід розробника у результати своєї інтелектуальної роботи.

Законодавство визначає об'єктами винаходу продукти (як результат інтелектуальної роботи), які мають матеріальний характер, так і самі способи (процеси). Об'єктом винаходу або корисної моделі можуть бути: продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин), процес (спосіб) або їх нове застосування. При цьому, корисна модель може стосуватися лише пристрою, а винахід – будь-якого виду продукту. Не підлягають патентуванню сорти рослин і породи тварин; біологічні процеси, що забезпечують відтворення рослин і тварин, які не належать до небіологічних або мікробіологічних процесів; компонування напівпровідникових виробів; результати художнього конструювання.

Відповідно, промислова придатність об'єктів інтелектуальної власності або права означає їх практичну придатність в господарській діяльності (промисловості, сільському господарстві, медицині, освіті та інших сферах). Якщо для винаходу необхідна наявність всіх трьох критеріїв патентоздатності, то для корисної моделі достатньо двох – новизна та промислова придатність. Так як промисловий зразок охороняє саме зовнішній вигляд виробу, його естетичну сторону, а не його технічні характеристики, правовий захист можна отримати за дотримання критеріїв новизни та індивідуального характеру. Промисловим зразком може бути форма, поєднання кольорів, які надають виробу естетичного індивідуального характеру. Наприклад, пляшечка Coca Cola з її своєрідними вигинами та поєднаннями кольорів на етикетці даного напою.

В Україні патенти видаються на об'єкти промислової власності, які є результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини. Закон чітко розмежовує два види патентів залежно від складності та глибини розробки: патент на винахід та патент на корисну модель. Охоронним документом для промислового зразка з 2020 р. є свідоцтво про державну реєстрацію. Слід зазначити, що винахідником ми називаємо фізичну особу, яка створила винахід або корисну модель. Але даний термін не застосовується до автора промисловго зразка.

Термін дії захисту винаходу обмежений 20-річним терміном, якщо винахід належить до сфери секретних розробок, то часові рамки визначаються періодом дії правового режиму державної таємниці. Ступінь секретності та відповідне рішення ухвалює державний експерт, на підставі державних нормативів. Головна відмінність між патентом та свідоцтвом про державну реєстрацію, як правоохоронні документи полягає в тому, що патент асоціюється з вирішенням технічної або технологічної задачі (винаходи та корисні моделі), де оцінюється внутрішня суть і функціональне призначення розробки, в той час як промисловий зразок захищає виключно зовнішній вигляд виробу: естетичні характеристики, форму, лінії, колір, текстуру матеріалу, не торкаючись його технічних характеристик.

Сучасне конкурентне ринкове середовище та невпинний науково-технічний прогрес перетворюють патентну активність на важливу детермінанту інноваційного розвитку підприємств, що забезпечує безперервну розробку і охорону винаходів і корисних моделей, інноваційну модернізацію виробництва та створює широкі можливості для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Патентна активність підприємства становить комплекс заходів щодо виявлення перспективних технічних рішень, проведення патентних досліджень, оцінювання патентоспроможності та комерційного потенціалу розробок, підготовки та подання патентних заявок, підтримання чинності охоронних документів, управління патентним портфелем, а також використання патентів у господарській діяльності – включно з комерціалізацією та захистом прав інтелектуальної власності.

Активне патентування та впровадження результатів інтелектуальної діяльності у господарський оборот з метою отримання економічного прибутку, що супроводжується їх трансформацією у інтелектуальний капітал підприємств, який використовується для виробництва інноваційної продукції з високою часткою доданої вартості та зміцнення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на глобалізованих товарних ринках [6, с. 257]. Патентна активність виступає у якості каталізатора і першопричини господарського обороту об'єктів інтелектуальної власності, забезпечуючи їх трансформацію у інтелектуальний капітал і реалізацію економічних інтересів усіх його учасників у сфері суспільного виробництва. Таким чином, патентування і впровадження винаходів та корисних моделей у господарський оборот у формі інтелектуального капіталу дозволяє підприємству виробляти продукцію з високою часткою доданої вартості за рахунок економії на операційних витратах та продажу продукції за преміальною ціною, що обумовлюється унікальним набором характеристик товару та його здатністю задовольняти нові потреби споживачів. Залучення інтелектуального капіталу у сферу суспільного відтворення у процесі патентування та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності не лише формує передумови для інноваційної модернізації виробництва, а й забезпечує виробництво високотехнологічної продукції з високою часткою доданої вартості, здобуття конкурентних переваг на ринку завдяки її унікальним характеристикам та отримання економічного прибутку з наступним реінвестуванням у подальшу інноваційну діяльність.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну та окупація значної частини її території не лише спричинили гуманітарну катастрофу, а і надзвичайно негативно позначилися на розвитку усієї сфери відносин інтелектуальної власності. Ще до початку повномасштабної

війни сфера інтелектуальної власності все ще відчувала негативні наслідки пандемії COVID-19. Спочатку, внаслідок карантинних обмежень та спричиненого ними зниження економічної активності кількість поданих заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності в 2020 р. скоротилася в середньому на 21,2% порівняно із 2019 р. [7]. Після того, як масштаби поширення захворюваності на COVID-19 почали спадати і карантинні обмеження послабили, реєстраційна активність у сфері інтелектуальної власності у 2021 р. почала зростати.

Патенти в дії означають, що документ пройшов державну реєстрацію і надає автору виключні майнові права. Дія патенту є територіальною (діє лише в країні видачі) та обмеженою в часі. В Україні патенти видає Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ).

Станом на 2024 р. на ринку патентних заявок в Україні спостерігається чіткий розподіл пріоритетів. Іноземні компанії, зокрема американські, німецькі та швейцарські, активно патентують саме винаходи, прагнучи капіталізувати та захистити свої розробки на перспективному українському майданчику. Водночас вітчизняні підприємці віддають перевагу корисним моделям. Так як відсутність тривалої кваліфікаційної експертизи спрощує процедуру реєстрації та дає змогу оперативно комерціалізувати інновації.

Протягом 2024 року до Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій надійшло 2559 заявок на винаходи, з яких 1155 – за національною процедурою, та 1404 – за процедурою РСТ. З них зареєстровано було 1262 винаходи, з яких 386 – національні заявники (як фізичні так і юридичні особи), решта – 876 іноземні заявники зі США, Великобританії, Німеччини, Швейцарії [7, с.39]. Як бачимо, патенти на винаходи зареєстровані на іноземних заявників – 876, переважають над національними заявниками – 386. У 2024 р. на 20 % збільшилася кількість зареєстрованих винаходів на іноземних заявників. Стосовно реєстрації корисних моделей у 2024 р. було подано 3748 заявок, з яких лише 65 заявок від іноземців. За 2024 рік усього надійшло 1059 заявок на реєстрацію промислових зразків, з яких частка заявок від іноземних представників є незначною – 95 [7, с.40].

Таким чином, в структурі реєстрацій спостерігається суттєве переважання іноземних суб'єктів (876 патентів) над вітчизняними фізичними та юридичними особами (386 патентів). Порівняно з попередніми показниками, обсяг реєстрацій на користь іноземних правовласників (зокрема зі США, Великої Британії, Німеччини та Швейцарії) зріс на 20%.

У розрізі інструментів подання виявилися протилежні тенденції: кількість заявок за процедурою РСТ продовжує скорочуватися, тоді як за національною процедурою — впевнено зростає. У загальному обсязі обидва канали фіксують майже ідентичні частки: 50,3% РСТ (угода про патентну кооперацію) проти 49,7% за національною процедурою.

Таблиця 1

Показники реєстрації патентів в Україні за 2019-2024 рр.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Винаходи та корисні моделі (од.)	6677	4719	3423	1628	2201	2373
Темпи приросту реєстрацій прав на винаходи та корисні моделі	-	-29,32%	-27,46%	-52,44%	35,2%	7,81%

Джерело: [7].

Аналіз даних реєстрації патентів на винаходи корисні моделі демонструє, що повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до різкого зниження патентної активності, зокрема кількість реєстрацій винаходів і корисних моделей знизилася на 52,4% з 3423 до 1628 впродовж 2022 р. Подальша динаміка 2023-2024 рр. свідчить про поступове відновлення, і повернення до рівня 2021, адже у 2023 р. кількість реєстрацій і виданих патентів на винаходи і корисні моделі зросла на 35,2%, а у 2024 р. - на 7,8%. Незважаючи на це, досягти довоєнних обсягів патентної активності так і не вдалося.

На наш погляд, завдяки певній стабілізації макроекономічної ситуації в Україні на другому році повномасштабної війни, формування відповідних обережно-оптимістичних очікувань у економічних суб'єктів, а також збільшенню масштабів допомоги Україні з боку міжнародних партнерів, ситуація у сфері інтелектуальної власності почала покращуватися. Фактично, кількість заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності в 2023 р. зросла порівняно із 2022 р. Очевидно, що дане зростання не дозволило досягти обсягів реєстраційної активності, які існували до початку вторгнення росії в Україну. Водночас, зазначена динаміка показників подачі заявок демонструє в цілому позитивний тренд, який важко було очікувати в умовах військового стану і регулярних атак російських ракет та дронів на мирні українські міста та цивільну інфраструктуру.

Таким чином, стійкість, яку продемонструвало українське суспільство на тлі масштабних безпекових викликів в умовах війни, робить можливим поступове відновлення не лише реєстраційної активності, а і процесів комерціалізації інтелектуальної власності, що може стати справжнім каталізатором відновлення вітчизняної економіки.

Ключова роль патентної активності підприємств у відновленні економіки України полягає у тому, що вона стимулює інноваційну модернізацію виробництва та прискорює темпи росту ВВП шляхом інтенсифікації та оптимізації процесів нагромадження інтелектуального капіталу на рівні підприємств. При цьому на макрорівні активна патентна діяльність і комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності відкриває для України нові перспективи для розширеного суспільного відтворенні та прискорення економічного зростання за рахунок формування та інтенсифікації наступних процесів:

- перетворення результатів інтелектуальної діяльності в інтелектуальний капітал підприємств у процесі комерціалізації за рахунок їх впровадження у господарську діяльність у якості фактору виробництва;

- виробництво інноваційної продукції зі значною часткою доданої вартості обумовленої внеском нових технічних рішень, захищених патентами, що є одним із

основних факторів конкурентоспроможності національної економіки у глобальному економічному середовищі;

- розширене відтворення інтелектуального капіталу за результатами успішного патентування і впровадження об'єктів інтелектуальної власності у виробництво інноваційної продукції, що фактично замикає увесь процес їх господарського обороту;

- встановленню опосередкованих ринком стійких господарських зв'язків між суб'єктами інтелектуальної діяльності та підприємствами реального сектору економіки у процесі комерціалізації інтелектуальної власності;

- загальна стабілізація ринку об'єктів інтелектуальної власності, уникнення різких коливань ринкових цін, а також короткострокових шоків попиту та пропозиції на ньому за рахунок ефективних механізмів фінансування реєстрації, охорони та комерціалізації;

- формування сприятливої кон'юнктури, стабільного, еластичного і платоспроможного попиту на ринку патентів, що стимулює їх господарський оборот та призводить до збільшення обсягу відповідних ринкових транзакцій та податкових надходжень до державного бюджету.

Поряд із вирішенням комплексу важливих загальноекономічних, а також фінансово-економічних завдань, активна патентна діяльність відіграє важливу соціально-економічну роль, що пов'язана з її стимулюючим впливом на сферу творчої інтелектуальної діяльності людини, яка має надзвичайно високу суспільну значимість, адже розширює об'єктивований досвід людства і підвищує рівень пізнання оточуючого світу. Інтелектуальна діяльність реалізується у сферах науки, об'єктивується в нових технічних рішеннях, а також забезпечує самовираження, відчуття щастя та задоволення від творчої праці, духовне зростання та саморозвиток людини через здобуття нових навичок, знань та досвіду. Завдяки цьому, патентна активність слугує повноцінній реалізації та примноженню інтелектуального потенціалу нації, що стає особливо важливим у процесі повоєнної відбудови економіки.

Таблиця 2.

Частка патентно-інтенсивних ВЕД в структурі ВВП і зайнятості України за 2019-2024 рр.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Частка патентно-інтенсивних ВЕД у ВВП, %	6,65	7,74	7,63	5,44	5,26	4,13
Частка патентно-інтенсивних ВЕД у зайнятості, %	19,65	17,55	13,85	13,70	12,84	10,01

Джерело: розроблено автором за даними [8].

Загалом, аналіз динаміки часток патентно-інтенсивних ВЕД в структурі ВВП і зайнятості України свідчить про наявність спадної тенденції. Разом зі зниженням частки патентно-інтенсивних ВЕД (з 6,65% у 2019 році до мінімальних 4,13% у 2024 році) дана динаміка вказує на послаблення технологічної капіталізації українських підприємств [8]. Загалом, отримані дані створюють підстави для обґрунтованих позитивних очікувань щодо

подальшого зростання показників патентної інтенсивності та інтенсивності за авторським правом і досягнення ними довоєнного рівня у середньостроковій перспективі.

На наш погляд, аналіз статистичних даних переконливо демонструє, що зумовлені воєнним станом руйнування енергетичної та цивільної інфраструктури, макроекономічна нестабільність, зниження реальних доходів населення, дефіцит бюджету, міграція працездатного населення за кордон становлять справжній виклик для розвитку сфери інтелектуальної власності, яка багато в чому залежить від наявних в країні можливостей щодо залучення прямих інвестицій та реалізації інноваційної продукції. Можна виокремити 5 ключових викликів комерціалізації інтелектуальної власності в умовах війни в Україні:

1. Воєнний стан та пов'язані із ним обмеження прав і свобод, постійний ризик враження енергетичної інфраструктури, періодичні атаки російських дронів та ракет на мирні українські міста підвищують інвестиційні ризики до критичного рівня, формують у власників капіталу песимістичні очікування і погіршують інвестиційний клімат. Все це ускладнює залучення інвестицій у проекти, пов'язані із комерціалізацією інтелектуальної власності.

2. Гуманітарна катастрофа, спричинена війною в Україні, зумовила міграцію українців закордон. Наразі значна частина українських жінок із дітьми, школярі та студенти перебувають за кордоном і мають статус біженців. За оцінками аналітиків на даний момент за кордоном може перебувати від 5 млн. до 8 млн. українців, серед яких науковці, молоді вчені, студенти.

3. Мобілізація чоловіків працездатного віку до лав Збройних сил України є вимогою часу і покликана захистити незалежність, зберегти території та захистити життя жінок та дітей. На жаль, дані заходи значно послаблюють трудовий потенціал, особливо з врахуванням виїзду понад 15% населення закордон. У свою чергу, це може зумовлювати дефіцит фахівців певних спеціальностей і негативно позначатися на швидкості реалізації проектів із розробки та запуску у роботу інноваційних виробництв.

4. Інноваційна діяльність і комерціалізація інтелектуальної власності супроводжуються значними ризиками та дефіцитом фінансових ресурсів, що робить інноваційні підприємства надзвичайно вразливими до впливу факторів зовнішнього середовища, завдяки чому вони потребують зовнішньої підтримки упродовж перших років функціонування. Макроекономічна дестабілізація та масштабні руйнування підприємств, об'єктів інфраструктури, значні видатки та оборону та сектор безпеки під час повномасштабної війни призвели до небаченого дефіциту державного бюджету, який у 2024 р. сягає понад 40% [8]. Україна за рахунок внутрішніх надходжень може забезпечити лише близько 50% бюджетних видатків, які належать до найбільш пріоритетних напрямів (видатки на оборону та соціальні видатки). За даних обставин можливість державної підтримки інноваційних підприємств практично відсутня, що погіршує умови для здійснення інноваційної діяльності в Україні.

5. На тлі макроекономічної дестабілізації, зростання валютного курсу, інфляції та скорочення показників валового випуску під час війни, відбувається зниження реальних доходів населення, що у поєднанні з дефіцитом бюджету призводить до зниження сукупного попиту. Як наслідок, скорочується внутрішній ринок для інноваційної продукції, яка до того ж за рахунок використання новітніх технологій зазвичай має вищу ціну, ніж продукція традиційних галузей господарства.

Отже, аналіз викликів для розвитку патентної активності підприємств в умовах війни засвідчує, що інноваційна діяльність та інвестиції в інтелектуальний капітал в Україні під час воєнного стану перебувають під впливом цілого комплексу факторів, які негативно позначаються як на попиті, так і на пропозиції інноваційної продукції. При цьому, враховуючи дефіцит бюджету, уряд не в змозі надавати достатню підтримку патентній діяльності в умовах повномасштабної війни, коли основним пріоритетом стає належне фінансове забезпечення потреб збройних сил та військово-промислового комплексу.

Висновки. Не зважаючи на наявні безпекові пріоритети, в умовах війни Україні не слід забувати про розвиток інновацій та збереження інтелектуального капіталу, адже від них безпосередньо залежатиме швидкість та ефективність відновлення національної економіки як під час війни, так і у повоєнний період. Патентна активність та комерціалізація винаходів і корисних моделей є надійним інструментом для виробництва інноваційної продукції з високою часткою доданої вартості та зміцнення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на глобалізованих товарних ринках. Активне патентування забезпечує неперервне відтворення інтелектуального капіталу і є складовою операційного циклу діяльності інноваційних підприємств.

Складність, багатоаспектність та довготривалість процесу патентування та комерціалізації вимагає від суб'єкта господарювання постійної уваги, значних витрат часу та коштів для забезпечення ефективного і оперативного управління усіма бізнес-процесами, які прямо пов'язані із впровадженням у виробництво новітніх технологій та виведення на ринок нової продукції. На додачу, власники інноваційного підприємства також приймають на себе основні ризики, що пов'язані із впровадженням результатів інтелектуальної діяльності у виробництво. Рівень ризиків комерціалізації інтелектуальної власності є принципово іншим, порівняно із традиційними сферами діяльності. На жаль, в умовах повномасштабної війни до наявних фінансових і господарських ризиків комерціалізації інтелектуальної власності додаються безпекові загрози, що підвищує загальну ризикованість інноваційної діяльності до неприпустимо високого для приватних інвесторів рівня. Як наслідок, під час війни значно обмежується поширення інновацій у різних галузях виробництва, крім MilTech.

Необхідність масштабних капіталовкладень, висока ризикованість інвестицій, наявність ринкових бар'єрів, обмежений споживчий попит під час війни можуть змусити суб'єктів господарювання відмовитися від активного патентування. За даних обставин лише наявні фіскальні преференції, низька вартість інвестиційних ресурсів, додаткові джерела венчурного капіталу або можливості отримання державної підтримки можуть гарантувати комерційну привабливість інвестицій в інтелектуальний капітал та мотивувати суб'єктів господарювання до участі у проектах з розробки, патентування та комерціалізації винаходів та корисних моделей.

На наше переконання, саме завдяки зазначеним вище міркуванням міжнародна спільнота та стратегічні партнери України повинні фокусувати увагу не лише на військовій допомозі, забезпеченні соціальних виплат та фінансовій підтримці критичних галузей економіки України. Належна увага має приділятися збереженню інтелектуального капіталу, розвитку інноваційного потенціалу та підтримці комерціалізації інтелектуальної власності.

Література

1. Базилевич В., Жуковська К. Розвиток франчайзингового механізму комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 2. С. 36-42. <https://doi.org/10.32782/easterneurope.29-6>
2. Орлюк О. Інтелектуальна власність в Україні має стати проактивним інструментом для бізнесу. УКРНОІВІ. 2026. 28 Травня. URL: <https://nipo.gov.ua/foreign-invest-congress-vystup-orlyuk/>
3. Махова Г. Патентна активність українських підприємств в контексті їхньої інноваційної діяльності. Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф., 31 берез. 2023 р. Київ : КНЕУ, 2023. С.300-303.
4. Becker M., Eigenfeld R., Kerpes T. Understanding the commercialization of intellectual property patents in Europe: Highlighting Implications and Regulations for the biotechnology sector. *Journal of Commercial Biotechnology*. 2023. 28(1). 252-264. <https://doi.org/10.5912/jcb1902>
5. Źarska V., Masarova J. (2026). Determinants of Patent Activity and the Formation of Comparative Advantages in Selected European Economies. *Administrative Sciences*, 16(3), 124. <https://doi.org/10.3390/admsci16030124>
6. Вірченко В. В. Інтелектуальна власність: теоретичні витoki та економічні імперативи розвитку : монографія. Київ : Ліра-К, 2018. 488 с.
7. Інтелектуальна власність у цифрах : показники діяльності у сфері інтелектуальної власності за 2024 рік. Київ : УКРНОІВІ, 2025. 42 с. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/IP-in-Figures-2024-ua-web.pdf>.
8. Оцінка економічного внеску галузей в економіку України через призму інтелектуальної власності. Київ : УКРНОІВІ, 2026. 217 с. URL: <https://nipo.gov.ua/otsinka-vnesku-ip-ekonomika-ukrainy>

References

1. Bazilevich, V., & Zhukovska, K. The development of the franchising mechanism for the commercialisation of intellectual property in Ukraine. *Eastern Europe: Economy, Business and Management*. 2021. Issue 2. pp. 36–42. <https://doi.org/10.32782/easterneurope.29-6>
2. Orlyuk, O. Intellectual property in Ukraine must become a proactive tool for business. UKRNOVI. 2026. 28 May. URL: <https://nipo.gov.ua/foreign-invest-congress-vystup-orlyuk/>
3. Makhova, G. Patent activity of Ukrainian enterprises in the context of their innovation activities. *Innovative Entrepreneurship: Current Status and Prospects for Development: Proceedings of the 8th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*, 31 March 2023. Kyiv: KNEU, 2023. pp. 300–303.
4. Becker, M., Eigenfeld, R., & Kerpes, T. Understanding the commercialisation of intellectual property patents in Europe: Highlighting implications and regulations for the biotechnology sector. *Journal of Commercial Biotechnology*. 2023. 28(1). 252–264. <https://doi.org/10.5912/jcb1902>
5. Źarska V., Masarova J. (2026). Determinants of Patent Activity and the Formation of Comparative Advantages in Selected European Economies. *Administrative Sciences*, 16(3), 124. <https://doi.org/10.3390/admsci16030124>
6. Virchenko, V. V. *Intellectual Property: Theoretical Origins and Economic Imperatives for Development: a monograph*. Kyiv: Lira-K, 2018. 488 pp.
7. Intellectual Property in Figures: Performance Indicators in the Field of Intellectual Property for 2024. Kyiv: UKRNOVI, 2025. 42 pp. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/IP-in-Figures-2024-ua-web.pdf>.
8. Assessment of the economic contribution of sectors to Ukraine's economy through the prism of intellectual property. Kyiv: UKRNOVI, 2026. 217 pp. URL: <https://nipo.gov.ua/otsinka-vnesku-ip-ekonomika-ukrainy>

Volodymyr Virchenko, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
virchenko_v@knu.ua
Vira Virchenko, Associate Professor,

Taras Shevchenko National University of Kyiv
vira.virchenko@knu.ua

PREREQUISITES AND IMPACT OF ENTERPRISES PATENT ACTIVITY ON THE UKRAINIAN ECONOMY DURING THE WAR

This article examines the conceptual foundations, prerequisites and impact of enterprises' patent activity on the Ukrainian economy during the war. It analyses the nature and main prerequisites of enterprises' patent activity, in particular the acquisition of new intangible assets through obtaining patents for inventions, utility models and industrial designs; the safeguarding of intellectual property; the production of innovative products; the creation of new competitive advantages in the market; and the extraction of added value from the market through the sale of innovative products. It has been demonstrated that the patenting of inventions, industrial designs and utility models grants enterprises exclusive rights to new technical solutions, the implementation of which in economic activity enables the technological modernisation of production, as well as the generation of economic profit through the creation and sale of innovative products with new consumer characteristics capable of meeting new consumer needs, thereby giving companies an edge over their competitors in today's globalised commodity markets. The current state and dynamics of enterprises' patent activity in Ukraine during the pre-war period and during the full-scale war have been examined. It was found that Russia's full-scale invasion of Ukraine led to a sharp decline in patent activity; in particular, the number of registrations of inventions and utility models fell by 52.4 per cent, from 3,423 to 1,628, during 2022.

he main barriers to the growth of enterprises' patent activity in a wartime environment have been identified, in particular macroeconomic instability, which is forcing businesses to adopt 'cautious' investment strategies, focusing on survival; a deterioration in the investment climate, which makes it difficult to attract external investment into projects for the commercialisation of patent rights; an objective lack of opportunities for broad state support for innovative enterprises in Ukraine given the budget deficit; and the absence of a developed securities market, which makes it very difficult to raise funds to finance patent-related activities. It has been demonstrated that even in the face of these challenges, the active commercialisation of patent-protected inventions can provide Ukraine with the conditions to create new jobs, fully realise its innovative potential, modernise production, and establish the manufacture of state-of-the-art products with new quality characteristics capable of ensuring a competitive position for domestic companies in global commodity markets.

Keywords: patent activity, intellectual property, inventions, utility models, industrial designs, commercialisation, competitiveness, war.